

MAKTABNING BOLA SHAXSIGA QO`YADIGAN ASOSIY TALABLARI

Choriyeva Durdona Anvarovna

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
“Maktabgacha ta’lim” fakulteti Maktabgacha ta’lim psixologiyasi va
pedagogikasi kafedrasida dotsenti,*

Rajabboyeva Kumushoy Anvarjon qizi

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Maktabgacha ta’lim fakulteti “Maktabgacha ta’lim
psixologiyasi va pedagogikasi” yo’nalishining 4 kurs talabasi*

Maktabning bola shaxsiga qo`yadigan asosiy talablaridan biri psixologik tayyorgarlikdir. Bolaning psixologik tayyorligi uning jamiyatdagi ijtimoiy mavqecini o`zgarishi va kichik maktab yosh davridagi bolalar o`quv faoliyatining o`ziga xosligi bilan uzviy bogliq.

Shuni ta’kidlab o`tish joizki, maktabda psixologik aniq bir mazmun doimiy hisoblanmaydi, balki u doimo o`zgarib boyib boradi. Psixologik tayyorlikning tarkibiy jihatlari: intellektual (aqliy), ma’naviy va irodaviy tayyorgarlikdan iboratdir.

Aksariyat hollarda bolaning aqliy rivojlanganlik darajasi haqida gapirganda uning so`z boyligi zaxirasi bilan aniqlanadigan aqliy bilimlari miqdoriga ko`proq e’tibor beriladi. Ota-ona, hatto ayrim tarbiyachilar ham bola kanchalik ko`p bilsa, u shunchalik rivojlangan bo`ladi, deb o`ylaydilar. Aslida esa unday emas, fan-texnika, ommaviy axborot vositalarining keng tarqalganligi tufayli bugungi kun bolalari go`yo ma’lumotlar ummonida suzib yurgandek bo`lmoqdalar. Bu esa ulardagi so`z boylıklarining keskin o`sishiga asos bo`lmoqda, lekin bu ularning tafakkuri ham shunday jadallikda rivojlanayapti, degan gap emas.

Maktabda amal qilinayotgan o`quv dasturlarini o`zlashtirish boladan narsalarni taqqoslay bilish, taxlil qilish, umumlashtirish, mustaqil xulosalar chiqarish kabi bilish jarayonlarining yetarlicha rivojlangan bo`lishini taqozo etadi. Shuning uchun ham hozirgi kunda maktab amaliyotchi psixologlari tomonidan bolalarni birinchi sinfga qabul qilish jarayonida keng foydalanilayotgan psixodiagnostik vositalar, testlar,

so`rovnomalar, asosan bolada yuqorida keltirib o`tilgan xususiyatning rivojlanganlik darajasini aniqlashga mo`ljallangan metodikalardan iboratdir.

5-7 yosh bolaning maktabga intellektual (aqliy) tayyorligining yana muhim ko`rsatkichlaridan biri bu ulardagi obrazli tafakkurning oliy darajada rivojlanganligidir. Bularga tayangan holda bola atrof-muhitdagi narsa-hodisalar o`rtasidagi eng muhim xususiyatlarni, munosabatlarni farqlay olish imkoniyatiga ega bo`ladi. Bu o`rinda bolalar chizmalı tasvirlarni shunchaki tushunibgina qolmay, balki ulardan muvaffaqiyatli foydalana oladigan bo`ladilar.

Biroq ularning tafakkuri umumlashtirish xislatlariga ega bo`lsada, predmetlar va ularning (tafakkuri) o`rnini bosuvchilar bilan aniq xatti-harakati obrazliligicha qolaveradi.

Maktabgacha yosh davridayoq bola kichik maktab yosh davrida yetakchi faoliyat turi bo`ladigan – o`quv faoliyatiga tayyorlangan bo`lishi lozim. Bunda bolada ma`lum bir tegishli masalalarning shaqllangan bo`lishi muhim ahamiyatga ega. Bunday malakalarning asosiy xususiyatlaridan biri bolaning o`quv topshirigini ajratib olishi va faoliyatni mustaqil maqsadga aylantira olishidir. Bunday jarayonlar birinchi sinf o`quvchilaridan topshiriqda o`zi belgilagan o`zgarish, yangilik alomatlarini qidirib topa bilish va ulardan hayratlanishni, qiziqishni talab qiladi. Bunday topshiriqlar amaliy ishlarga aylantirilsa yoki o`yin tarzida bajarilsa, osonroq kechadi va bola o`zlashtiradi.

Yuqorida to`xtalib o`tganimiz intellektual tayyorlik bolaning maktabda muvaffaqiyatli o`qib ketishi uchun yagona zamin emas.

Agar bola zarur malaka va ko`nikmalar zaxirasiga ega bo`lsa, unda intellektual rivojlanganlik darajasi ham yuqori bo`lsa-yu o`quvchilikning ijtimoiy holatiga shaxsan tayyor bo`lmasa, maktabda o`qib ketishi kiyin kechadi. Agar tarbiyachi yoki ota-ona uni o`qishga qiziqitira olmasalar, o`quv vazifalarini zo`rma-zo`raki, sifatsiz, qo`l uchida bajaradilar. Bundaylarda zarur natijalarga erishish qiyin bo`ladi.

Eng yomoni, bu yoshda maktabga borishni xohlamaydigan bolalar ham uchrab turadi. 5-7 yoshli bolaning maktabga borishdan bosh tortishi asosan uni tarbiyalashda ota-onalar tomonidan yul qo`yilgan xatoning oqibati hisoblanadi. Ayrim ota-onalarda maktabgacha yosh davridagi bolani maktab bilan qo`rqitish hollari ham kuzatiladi.

- Ikkita gapni eplab gapira olmasang, maktabda qanday o`qiysan?
- Sanashni bilmaysan-u, maktabga qanday borasan?
- Maktabga borsang, o`rtoqlaring bu qilig`ingdan qulishadi!
- Xech narsani bilmaysan, maktabga borsang bizni uyaltirasan!

Kabi ta`na-dashnomlar, bolada maktabdan qo`rqish, undan xavfsirashning shakllanishiga asos bo`lishi mumkin. Shunday qo`rkuv bilan maktabga borgan bolalarning maktabga bulgan munosabatini o`zgartirish, ularda o`ziga nisbatan ishonch uyg`otish uchun haddan ziyod kuch, vaqt, mehnat, sabr-toqat, chidam, e`tibor zarur bo`ladi. Bu esa bolada oldindan maktabga nisbatan ijobiy munosabatni shaqllantirishga qaraganda shubhasiz, murakkab jarayondir.

Bolani birinchi sinfda o`qitishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarning sababi kattalarning bola bilan bo`ladigan muloqotlari shakli u yoki bu vaziyatga bog`liq bo`lmagan holda, shaxsiy ahamiyatga ega bo`lishi muhim ahamiyatga ega. Bunday muloqot bolaning kattalar e`tiboriga va hamdardligiga bo`lgan ehtiyoj va ehtiyojlarni kattalar tomonidan qondirilishi bilan xarakterlanadi. Muloqotning bu shakliga erishgan bolalar uchun kattalarga e`tibor, ular murojaatini tinglash va tushunishga intilish va kattalar tomonidan ham ularga nisbatan shunday e`tibor ko`rsatilishiga bo`lgan ishonch xosdir. Bunday bolalar kattalarning turli vaziyatlarda (ko`chada, uyda, mehmonda, ishxonada) o`zlarini qanday tutishlarini farqlay oladilar. Kattalarning bunday xulqni anglash evaziga bolalar ham kattalarga, tarbiyachilarga, shu vaziyatga mos ravishda munosabatlarni namoyon qiladi. Agar bolada kattalarga nisbatan bunday munosabatlar shakllanmagan bo`lsa, unga mos ravishda kattalarga nisbatan ham tegishli munosabat yuzaga kelmaydi, bu esa albatta bola bilan olib boriladigan ta`lim jarayonini murakkablashtiradi.

Ota-onalar har bir bola ruhiy rivojlanishida o`ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi va bu xususiyatlar ularning u yoki bu faoliyat turini egallashida namoyon bo`lishini yodda tutishlari lozim. Ba`zi bolalar endigina birinchi so`zlarni o`zlashtirganlarida ularning tengqurlari allaqachon ma`lum bir iboralar bilan gaplasha oladigan bo`ladilar.

Ta`lim jarayonida bola imkoniyatlarining namoyon bo`lishi ma`lum darajada nasliy omillar bilan ham bogliqdir.

Bolalar o`z temperament xususiyatlariga ko`ra ham bir-birlaridan ajralib turadilar:

- Xushchakchak, sergap, quvnoq, hayotning o`zgaruvchan sharoitlariga tez moslasha oladigan bolalar – sangvinnik temperamentga mansub bo`ladilar.

- Ko`pincha noxush kayfiyatda yuradigan, ta`sirchan, kamgap, sust bolalar – melanxolik temperamentga kiradilar.

- Xotirjam, befarq, kamharakat, nutqi sust bolalar – flegmatiklardir.

- Jahldor, betoqat, serzarda, harakatchan bolalar – xolerik hisoblanadilar.

Bolalar kattalarning yordamiga muxtoj bo`lishiga karab xam bir-birlaridan farq qiladilar. Ba`zi bolalar biror xatti-harakatni bajarishni bir necha marta ko`rsatish, tushuntirish, ketidan ergashtirish kerak. Boshqa bolalarga esa bajariladigan ish bir marotaba ko`rsatilsa yetarli bo`ladi. Shunday bolalar ham borki, ular berilgan vazifani mustaqil bajaradilar.

Bolalar o`zlarini qiziquvchanlik, aqliy faolliklariga qarab ham bir-birlaridan ajralib turadilar. Ba`zi bolalar ko`p savol beradilar va harakatchan bo`ladilar, ba`zi bolalarni esa xech narsa qiziqtirmaydi.

Ota-onalar bolalaridagi o`ziga xosliklarni kanchalik chuqur bilsalar, ularga o`rgatishni muvaffaqiyatli tashkil qila oladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Sh.F.Daminova Maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy asarlar bilan tanishtirish pedagog tarbiyachilar o`rni *Ekonomika va sotsium jurnali* 2023 y.

2. X.J.Jabborova Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish “Ijtimoiy pedagogika” O`quv qo`llanma.2009 y.
3. Chorjieva, D. (2020). DIAGNOSTICS AS A BRANCH OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL KNOWLEDGE AND TYPE OF RESEARCH ACTIVITY OF A TEACHER. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(3).
4. Choriyeva, D. (2022). TARBIYACHINING PEDAGOGIK MAHORATINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TEXNIKANING ROLI. Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya: Nazariy va amaliy izlanishlar, 1(24), 101-103.
5. Чориева, Д. А. (2021). МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ РАБОТЫ С АГРЕССИВНЫМИ ДЕТЬМИ. In Человек в современном мире: пространство и возможности для личностного роста (pp. 152-161).
6. Чориева, Д. А. (2019). Педагогическая диагностика в условиях дошкольного образования. Актуальные проблемы современного образования: опыт и инновации, 86.
7. Чориева, Д. А., & Ражабова, Г. Ф. (2022). ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ДИАГНОСТИЧЕСКОГО СРЕДСТВА В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ. Results of National Scientific Research International Journal, 1(6), 327-343.
8. Чориева, Д. А. (2022). ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ДИАГНОСТИКА ФАОЛИЯТИ БИЛАН ШУҒУЛЛАНУВЧИ ШАХСГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР: <https://doi.org/10.53885/edinres>. 2022.9. 09.014 Чориева Дурдона Анваровна Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Мактабгача таълим факультети Мактабгача таълим психологияси ва педагогикаси кафедраси педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), в. б. доценти. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (9), 99-102.